

Т.В. Івченко, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

РОЗВИТОК ПЕДАГОГІКИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В 40 – 50-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ

Івченко Т. В.

Розвиток педагогіки професійної освіти України в 40 – 50-х роках ХХ століття

У статті розглянуто особливості розвитку педагогіки в системі професійно-технічної освіти України в 40 – 50-х рр. ХХ століття.

Певною мірою висвітлені і розкриті методологічні, теоретичні і методичні основи педагогічного процесу у вітчизняній професійній школі в 40 – 50-х рр. ХХ століття, в системі професійної підготовки фахівців, у тому числі й короткотермінової в умовах виробництва.

Визначено, що педагогічні питання – зміст, форми й методи організації навчального процесу в училищах та школах ФЗН у 40 – 50-х рр. ХХ ст. зумовлені рівнем розвитку економіки й особливо промисловості, потребами у фахівцях того чи того профілю, вимогами нормативно-правових документів у сфері професійно-технічної освіти.

Ключові слова: професійна педагогіка, професійно-технічна освіта, зміст освіти, ремісничі училища, форми та методи навчання, навчальні плани та програми, самостійна робота, урок.

Ивченко Т. В.

Развитие педагогика профессионального образования Украины в 40 – 50-х годах ХХ столетия

В статье рассмотрены особенности развития педагогика в системе профессионально-технического образования Украины в 40 – 50-х годах ХХ столетия.

В определенной степени освещены и раскрыты методологические, теоретические и методические основы педагогического процесса в отечественной профессиональной школе в 40 – 50-х гг. ХХ века, в системе профессиональной подготовки специалистов, в том числе и краткосрочной в условиях производства. Определено, что педагогические вопросы – содержание, формы и методы организации учебного процесса в училищах и школах ФЗО в 40 – 50-х гг. ХХ ст. обусловлены уровнем развития экономики и особенно промышленности, потребностями в специалистах того или иного профиля, требованиями нормативно-правовых документов в сфере

професійно-технічного образования.

Ключевые слова: професійна педагогика, професійно-технічне образование, содержание образования, ремесленные училища, формы и методы обучения, учебные планы и программы, самостоятельная работа, урок.

На сучасному етапі розвитку вітчизняної педагогіки надзвичайно актуальним є звернення до педагогічних надбань минулого. Ґрунтовне вивчення, творче осмислення та впровадження історико-педагогічного досвіду дозволить підвищити ефективність реформаційних процесів у сучасній професійній освіті, значно підсилити теоретичний рівень досліджень у цій галузі.

Деякі аспекти розвитку педагогіки професійно-технічної освіти 40 – 50-х рр. ХХ століття висвітлювались у опублікованих працях діячів професійної освіти: С. Я. Батишева, А. М. Веселова, Г. І. Терещенка, М. Пузанова. Зокрема висвітлено питання змісту, форм і методів навчання, виховної роботи в професійно-технічних закладах. У дисертаційних дослідженнях, присвячених розвитку професійної освіти в Україні (Н. Ничкало, І. Лікарчук, Л. Костюкевич, С. Улюкаєв, та ін.), розглядалися становлення та розвиток системи, загальні процеси організації та функціонування навчальних закладів професійної освіти, зміст, форми, методи навчання тощо.

Аналіз становлення і розвитку педагогіки професійно-технічної освіти досліджуваного періоду спеціально не проводився, тому розгляд цього питання не тільки не втратив сенсу, а й становить певний теоретичний інтерес для працівників професійно-технічної освіти, студентів вищих навчальних закладів.

Мета статті – виявити особливості розвитку педагогіки в системі професійно-технічної освіти України в 40 – 50-х рр. ХХ століття.

За радянських часів поряд з особливостями соціально-економічного й політичного розвитку, освітньою політикою важливою передумовою розвитку професійно-технічної освіти в Україні стає педагогічна наука. У 20-х роках ХХ століття під впливом ідей реформаторської педагогіки в УСРР існувала відносно самостійна освітня система, складником якої була система нижчої

професійної освіти. У 1920 – 1929 рр. були поширені три типи закладів нижчої професійної освіти, а саме: професійні школи, школи робітничої молоді та різноманітні курси. У 30-х рр. систему профосвіти у складі Наркомосу було скасовано й сформовано галузеву систему професійної підготовки робітничих кадрів, яка була підпорядкована господарським наркоматам. Оскільки вона не вирішувала завдання планомірної підготовки кваліфікованих кадрів і не відповідала складному внутрішньо економічному та зовнішньополітичному становищу тодішнього СРСР було прийнято рішення про створення системи трудових резервів.

У 1940 р., коли була створена система державних трудових резервів, управління професійною освітою було жорстко централізованим, що дозволило виробити й упровадити певні підходи до дидактики професійного навчання.

Зауважимо, що перші ґрунтовні роботи з історії професійно-технічної освіти були опубліковані за радянських часів. В історію вітчизняної професійно-технічної освіти ввійшов відомий учений С. Батишев як засновник особливого наукового напрямку – професійної педагогіки. Розпочавши працювати ще в 50-х рр. ХХ ст. у системі професійної освіти, він першим заявив, що їй необхідна наукова база, що без наукового обґрунтування її розвиток буде неповноцінним. С. Батишев опублікував 36 книг, 33 брошури, більше 400 статей, присвячених професійно-технічній освіті. Найвідомішими з них є «Нариси історії професійно-технічної освіти в СРСР» (1981), «Виробнича педагогіка» (1976). Своєрідним науковим подвигом С. Батишева стала ґрунтовна праця «Професійна педагогіка» (1997) і перша у світі тритомна «Енциклопедія професійно-технічної освіти» (2000). У своїй роботі «Професійна педагогіка» автор зазначає, що під тиском соціально-економічних потреб була організована система трудових резервів, яка відводила професійній педагогіці «вузькометодичну функцію» підвищення ефективності в основному виробничого навчання в ремісничих училищах та школах ФЗН. На думку вченого, за період існування в системі трудових резервів сформувалися кваліфіковані методичні служби. Методистами була розроблена більш ефективна та

психологічно обґрунтована система виробничого навчання, яка отримала назву «операційно-комплексна система» [11, с. 59].

У роботі «Нариси історії професійно-технічної освіти в ССРСР» С. Батишев та ін. висвітлюють проблеми розробки змісту освіти в навчальних закладах трудових резервів – нових навчальних планів і програм виробничого навчання. При цьому він указує на суттєві недоліки в них, зокрема відсутність суспільно-політичних дисциплін і незбалансованість теорії та практики, що, на його думку, гальмувало підготовку кваліфікованого робітника. Важливе місце в навчанні, уважав автор, зайняв інструктаж. Зроблено висновок про те, що перший випуск працівників мав велике народногосподарське та політичне значення, навчальні заклади трудових резервів приступили до планової підготовки та розподілу кваліфікованих кадрів робочого класу. Також показано, що трудові резерви в роки Великої вітчизняної війни гідно виконали свою місію, оскільки підготували достойну заміну для робітників, які пішли на фронт [10, с. 221].

Розглядаючи воєнний період розвитку професійно-технічної освіти, С. Батишев порівнює програмно-методичне забезпечення в 1940 та 1943 році. У 1943 році, указує він, збільшується кількість годин на виробниче навчання, у зв'язку з чим зростає вага теоретичного навчання до 37,7%. Але невирішеною проблемою залишалась нестача кваліфікованих інженерно-педагогічних кадрів, які з перших днів війни пішли на фронт [Там само, с. 223]. Визначним явищем розвитку професійно-технічної освіти досліджуваного періоду стали прийняті в 1944 р. навчальні плани спеціальних ремісничих училищ (для дітей-сиріт, які мали низький рівень освіти). У них установлювалось рівне співвідношення загальноосвітньої та професійної підготовки.

Автор також приділяє увагу проблемі виховання молодого покоління робітничого класу і у воєнні роки, і в післявоєнний період. Він виділяє важливу соціальну функцію системи трудових резервів – «захист молодого покоління від тягот воєнного та післявоєнного часу» [10, с. 229].

Ці та інші праці видатного вченого стали науковим фундаментом професійної педагогіки як науки про загальні та специфічні закони, закономірності, особливості, принципи та умови освіти, навчання, учіння і виховання особистості професіонала (кваліфікованого робітника, інженера, вчителя та інших фахівців). Професійна педагогіка вивчає закономірності і закони навчання людини професії, формування професійно та соціально важливих якостей особистості окремих працівників та виробничого персоналу в цілому для різних галузей промисловості, сільського господарства та сфери послуг, їхніх професійних компетенцій з урахуванням сучасних і перспективних вимог ринкової економіки.

У науково-педагогічній літературі досліджуваного періоду певне відображення знайшли загальні питання дидактики професійного навчання. Учені намагалися визначити основні дидактичні поняття. Зокрема О. Протопопов у монографії «Педагогічний процес в ремісничих училищах» характеризує поняття «педагогічний процес професійної школи». На його думку, сутність цього процесу виявляється в тому, що він є спрямованим на всебічний розвиток, формування особистості учня, його фізичне й духовне збагачення в умовах навчально-виробничої, громадської діяльності з метою підготовки кваліфікованого працівника. Автор також ставить питання про метод здійснення педагогічного процесу й вважає, що його складають навчання, освіта, виховання, які є основними напрямками навчально-виховної діяльності викладачів-вихователів [12, с. 5].

З наведеними узагальненнями А. Протопопова щодо співвіднесення педагогічного процесу й навчання, освіти та виховання не можна погодитись повною мірою, оскільки навчання, освіту та виховання не можна розглядати як методи. Скоріше, автор мав на увазі, що це складники цілісного педагогічного процесу або ж шляхи його реалізації.

О. Протопопов також визначав мету педагогічного процесу в ремісничих училищах – підготовка для народного господарства висококваліфікованих робітників, які володіли б передовою технікою, найбільш досконалою

технологію, культурою виробництва, високовиробничими методами праці; формування активних, будівників комуністичного суспільства. Автор наголошував, що в ремісничому училищі особистість учня повинна всебічно розвиватись та формуватись у дусі потреб та вимог радянського керівництва. Усебічність розвитку, формування особистості може бути забезпечена всебічністю навчання, освіти, виховання, які могли бути представлені у вигляді розумового, морального, фізичного, художнього, виробничо-політехнічного та виробничо-професійного навчання, освіти й виховання [12, с. 6].

Свої узагальнення стосовно педагогічного процесу в ремісничих училищах О. Протопопов зробив у середині 50-х років. Зауважимо, що дослідники звертались до цього питання й раніше.

Зокрема М. Зарецький ще на початку 40-х років звертав увагу на необхідність побудови педагогічного процесу за принципом «інтенсивності, а не екстенсивності роботи», для того, щоб подолати формалізм у навчанні. Пропонувалось використовувати наочність, наприклад, при викладанні теоретичних дисциплін (фізики, хімії, загальних курсів технології і матеріалознавства). На основі конкретного вивчення наочних посібників необхідно звертати увагу не тільки на розвиток мислення, а й не забувати про розвиток спостережливості. Зокрема для розвитку спостережливості викладач повинен запропонувати учням спостерігати хімічні та фізичні явища у природі [5, с. 17 – 19].

Наприкінці 40-х – на початку 50-х рр. виникли суперечності між новими вимогами до підготовки кваліфікованих робітників і недостатнім рівнем навчання в закладах професійно-технічної освіти, слабкою активізацією навчального процесу. Викладачі професійно-технічних закладів намагались подолати розрив між теорією та практикою. Завдяки їхнім творчим пошукам набуло поширення втілення в практику нових форм та методів навчання. Однак поряд із дійсно новими, прогресивними формами та методами, нерідко пропонувалися нові лише за назвою, які не тільки покращували роботу училищ, а, навпаки, перешкоджали їм успішно виконувати свої завдання.

На початку 50-х років опублікована стаття Н. Рябова та Ф. Блінчевського «Про методи виробничого навчання», яка знову акцентувала увагу вчених, методистів та працівників системи трудових резервів на необхідність розробки важливої педагогічної проблеми – методів виробничого навчання [15].

Вибір форм і методів виробничого навчання в 50-х роках ХХ століття зумовлений стрімким бажанням майстрів виробничого навчання забезпечити засвоєння учнями стахановських методів висококваліфікованої роботи, новітньої техніки та технології. Це знайшло відображення в навчальних програмах і відбивалось на організації навчального процесу в більшості навчальних закладів різних областей республіки.

У практиці почали широко використовуватись екскурсії, технічні виставки, зарисовки схем роботи новаторів, доповіді учнів на технічних конференціях, ознайомлення зі спеціальною літературою, яка містила інформацію про провідні методи роботи передовиків виробництва. Так, з метою покращення якості виробничого навчання учнів і оволодіння ними стахановськими методами ЦК КП(б) України зобов'язав Львівське управління трудових резервів створити й організувати в процесі навчання «уроки стахановських методів праці», на які запрошувати знатних стахановців Львова [16, с. 85].

У навчанні учнів передових прийомів праці значне поширення отримали методи, які запозичувались безпосередньо на виробництві. Зокрема використовувався передовий і популярний на той час метод інженера Ковальова. Застосування в училищах цього методу сприяло підвищенню кваліфікації майстрів виробничого навчання, покращенню оснащення та вдосконаленню матеріально-технічної бази навчальних закладів, наведенню порядку в навчальних майстернях, систематичному поповненню їх сучасною технічною та методичною документацією, покращенню якості підготовки майстрів і викладачів до уроків та проведення ними занять на більш високому рівні, підвищенню культурної роботи училищ та, передусім, виробничої культури.

М. Пузанов уважав, що роботу з використання методів, запозичених на виробництві, доцільно було здійснювати за схемою, що включає кілька етапів:

1) отримання від підприємств матеріалів про передові методи роботи;

2) вивчення й аналіз отриманого матеріалу;

3) підготовча робота з організації навчання відібраних методів;

4) проведення організаційно-масової роботи серед працівників навчальних закладів та учнів [13, с. 16 – 17].

Разом із роботою з удосконалення навчально-виробничої бази та підвищення ділової кваліфікації й педагогічної майстерності майстрів виробничого навчання велику увагу приділяли підготовці майстрів до уроків та якості їх проведення. Було встановлено порядок, при якому в дні теоретичних занять учнів майстри під безпосереднім керівництвом заступника директора або старшого майстра училища займались складанням планів і конспектів чергових уроків виробничого навчання, підготовкою майстерень та наочних посібників до занять. При цьому плани уроків обов'язково затверджувались заступником директора, а підготовку майстерень перевіряв старший майстер училища.

Під планом уроку виробничого навчання в ремісничих, залізничних училищах, школах ФЗН зазвичай розуміли план роботи майстра на кожен день. Такий план відображав мету, зміст, організацію й методику проведення заняття. Для проведення вхідного інструктажу за темою майстер складав конспект. Напередодні чергового уроку майстер знайомився з кресленнями та технологією деталей (виробів), які повинні були виготовляти учні на цьому уроці відповідно до виробничого плану групи та переліку навчальних робіт з певної професії, також він замислювався над тим, як навчити учнів обробляти деталі, які застосувати прилади та методи обробки, знайомився з технічною літературою, консультувався з викладачами зі спеціальної технології.

Своєрідною формою попередження помилок у процесі виробничого навчання було нормування навчально-виробничих робіт. Відомий учений, який активно займався проблемами професійної освіти, С. Архангельський уважав,

що воно повинне здійснюватись за двома напрямками: 1) на уроках спеціальної технології й при інструктажі в майстернях учням треба повідомити дані про нормальний робочий темп виконання операції, прийому, що вивчається; 2) майстер при виготовленні виробу повинен указати час, що відводиться на роботу над ним. Незважаючи на те, що учні можуть утомлюватись, що вони ще недостатньо підготовлені, у процесі виробничого навчання треба орієнтуватись на таке гасло: «Вчити працювати потрібно в такому темпі, у якому згодом прийдеться працювати» [3, с. 17 – 18].

Важливим аспектом організації навчання було комплектування навчальних груп. М. Ковальський наголошував на тому, що успіх навчання й виховання учнів ремісничих і залізничних училищ залежав від комплектування груп, яке повинно керуватись такими основними принципами:

- 1) навчання необхідно проводити за однорідністю професій;
- 2) навчальна група однієї професії повинна бути стабільною за складом і однорідною за рівнем загальноосвітньої підготовки та віком учнів;
- 3) навчання юнаків та дівчат повинно проводитися окремо.

Автор уважав дотримання означених принципів необхідною умовою для повноцінного збереження педагогічних основ навчання: доступності його для учнів, послідовності та систематичності [7, с. 5 – 7].

Констатуємо, що організація теоретичного й виробничого навчання в системі трудових резервів відповідала змісту освіти й змінювалась разом з ним.

У 40-х рр. ХХ ст. у навчальному процесі ремісничих училищ поступово затвердився урок як основна форма організації навчання, однак при цьому практикувались й інші форми навчання (лекції, бесіди та інші). У цей період переважали репродуктивні методи навчальної роботи. У 50-х роках стала очевидною невідповідність організації навчання в навчальних закладах системи трудових резервів вимогам технічного прогресу, змінам у виробництві та освітній галузі. Поступово теоретики й практики професійно-технічної освіти усвідомлювали необхідність активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів. Це зумовлювало урізноманітнення форм навчання й використання

прогресивних методів навчальної роботи, які стимулювали активність і самостійність учнів (зокрема евристичного методу).

Отже, педагогічні питання – зміст, форми й методи організації навчального процесу в училищах та школах ФЗН у 40 – 50-х рр. ХХ ст. зумовлені рівнем розвитку економіки й особливо промисловості, потребами у фахівцях того чи того профілю, вимогами нормативно-правових документів у сфері професійно-технічної освіти. В умовах жорсткої централізації освіти цей складний взаємозв'язок між сферою економіки та змістом, формами й методами навчання здійснювався на засадах адміністративного підходу й авторитарних методів. Зміст освіти загальнотехнічних і спеціальних навчальних предметів відставав від досягнень науки і техніки й зазнавав значного ідеологічного та політичного впливу протягом усього досліджуваного періоду.

У 40-х роках у змісті освіти переважали предмети технічного характеру й було зроблено акцент на виробниче навчання. Ця тенденція підсилилась у роки Великої Вітчизняної війни, коли теоретичне навчання було фактично ліквідовано, а вся навчально-виробнича діяльність переключена на виконання замовлень оборони.

У 50-ті роки, в умовах технічного прогресу, навчальні плани професійно-технічної школи зазнали найбільш значних змін. Було скорочено кількість загальноосвітніх предметів і введено нові загальнотехнічні предмети (основи електротехніки, основи технічної механіки), збільшувався обсяг годин на вивчення спеціальних дисциплін. Було також скорочено загальну кількість навчальних годин.

Проте в роботі навчальних закладів системи трудових резервів з самого початку виявились досить серйозні труднощі та недоліки, на які зазвичай майже не зверталась увага в радянській педагогічній історіографії. По-перше, ремісничі училища та школи ФЗН не мали достатнього досвіду в навчально-виховній та виробничій роботі з підготовки кваліфікованих робітників, що відбивалось на якості професійної підготовки. По-друге, майстри виробничого

навчання, які приходили з виробництва, не мали досвіду педагогічної діяльності й не були обізнані з методикою навчання та виховання. По-третє, тяжкі побутові та матеріально-культурні умови роботи й життя учнівського контингенту призводили до послаблення дисципліни навчання та праці, самовільного залишення робочих місць і навіть навчальних закладів.

У цих умовах партія та радянський уряд намагались реагувати на обставини, що склались. Зокрема для посилення навчально-виховної й партійно-політичної роботи постановою РНК від 25 грудня 1940 р. в училищах та школах трудових резервів запроваджено посаду заступника директора з політичної частини, в обов'язки якого входило сприяти політичному вихованню учнів. До училищ на посади заступників із політичної частини було направлено досвідчених фахівців з політико-виховної роботи [6, с. 16 – 17].

Для подолання недоліків у виховній роботі було вжито, перш за все, адміністративних заходів. Зокрема, таким заходом став наказ Президії Верховної Ради СРСР від 28 грудня 1940 р. «Про відповідальність учнів ремісничих, залізничних училищ та шкіл ФЗН за порушення дисципліни і за самовільне залишення училища (школи)». Директорам та вихователям навчальних закладів системи трудових резервів дозволялось відраховувати та віддавати до суду дезорганізаторів виробничого навчання, хоча при цьому зауважувалося, що такими засобами можна скористатися лише за умови, коли всі можливості виховного впливу було вичерпано [8, с. 11]. За самовільне залишення училища чи школи учень міг бути ув'язнений у трудовій колонії терміном до одного року. Керівники виправних органів негайно розшукували тих, хто самовільно залишав навчальний заклад, і притягували до дисциплінарної або кримінальної відповідальності навіть працівників училищ, які хоч якось були причетні до ухилення від навчання [див.: 9].

Низький рівень фахової підготовки майстрів виробничого навчання та викладачів нерідко зумовлював антипедагогічні методи виховання учнів. Були випадки, коли в училищах застосовувалася практика рукоприкладства та позбавлення учнів харчування за різні порушення.

В умовах сталінського політичного режиму, репресій і переслідувань головна мета виховної роботи полягала в здійсненні ідеологічного й політичного впливу на дітей та молодь. Тому центральне місце у виховній діяльності ремісничих, залізничних училищ та шкіл ФЗН займало ідейно-політичне виховання, головною формою якого були політзаняття. Партійні організації велику увагу також приділяли лекційній пропаганді, проведенню бесід.

Таким чином, маємо підстави для висновку, що професійна педагогіка, незаперечним засновником якої є С. Батишев, певною мірою розкривала методологічні, теоретичні і методичні основи педагогічного процесу у вітчизняній професійній школі в 40–50-х рр. ХХ століття, в системі професійної підготовки фахівців, у тому числі й короткотермінової в умовах виробництва.

Звертаючись до методологічних засад професійної педагогіки, зазначимо, що це передусім положення філософії, логіки, соціології, економіки і психології освіти. За С. Батишевим, такий підхід до обґрунтування методологічних засад дає змогу піднести узагальнення на більш високий рівень синтезу професійно-педагогічних явищ, охопити широкий діапазон взаємодії наук в обґрунтуванні освітніх систем, у виявленні умов соціальної реальності, саме того середовища, в якому функціонує професійна школа. Теорія педагогіки професійної школи, на відміну від інших галузей педагогічного знання, розвивалася на основі постійної взаємодії законів педагогіки, законів і закономірностей функціонування різних галузей виробництва та сфер професійної діяльності людини.

Закономірним є те, що професійна педагогіка і педагогіка праці тісно пов'язані з різними науками, які вивчають людину – з філософією, соціологією, психологією. Вони органічно взаємопов'язані між собою. Такий органічний зв'язок забезпечує функціонування і цілісний розвиток систем: «людина – суспільство – природа»; «техніка – виробництво – суспільство»; «людина – праця – виробничий колектив» (С. Батишев). На забезпечення цілісності

педагогічних процесів у кожній педагогічній системі в оволодінні майбутньою професією учнями, а також різними категоріями дорослого населення в умовах неперервної освіти впливають міжпредметні та міжциклові зв'язки. На думку С. Батишева, професійна освіта як системний об'єкт охоплювала всі предметні галузі трудової діяльності, формування і професійного розвитку людини на різних життєвих етапах. Педагогіка праці і професійна педагогіка обґрунтовує такі принципи професійної освіти: випереджальний характер професійної підготовки, неперервність, інтеграція професійної освіти і виробництва, рівний доступ до здобуття якісної професійної освіти різними категоріями населення, гнучкість і взаємозв'язок процесу професійного навчання з реструктуризацією та подальшим розвитком економіки і зайнятості населення, розвитком різних форм власності, поєднання загальноосвітньої і професійної підготовки, єдність професійного навчання і виховання. У подальшому вважаємо за доцільне здійснити аспектний аналіз підготовки кваліфікованих робітників в системі професійної освіти в різні історичні періоди.

Література

1. **Айзенберг А.** Предмет и задачи профессиональной педагогики / А. Айзенберг // Проф.-техн. образование. – 1946. – № 8. – С. 23 – 26.
2. **Анисимов В.** Развитие теории и практики начального профессионального образования в России : дис. ... д-ра. пед. наук : 13.00.01 ; 13.00.08 / Анисимов Виталий Викторович. – М., 2000. – 386 с.
3. **Архангельский С.** Очерки по психологии труда : учеб. пособие / С. Н. Архангельский ; под ред. Н. Ф. Добрынина. – М. : Трудрезервиздат, 1958. – 160 с.
4. **Блинчевский Ф.** Как правильно преподавателю готовится к уроку и правильно провести его / Ф. Блинчевский, Н. Нечаев // Проф.-техн. образование. – 1954. – № 4. – С. 15 – 18.

5. **Зарецкий М.** Теоретическое обучение в ремесленных и железнодорожных училищах / М. Зарецкий // Производственное обучение. – 1941. – № 1. – С. 17 – 19.
6. **Зеленко Г.** Все силы – на выполнение решений XX съезда КПСС / Г. Зеленко // Производственное обучение. – 1956. – № 3. – С. 1 – 4.
7. **Ковальский М.** Принципы комплектации учебных групп / М. Ковальский // Производственное обучение. – 1945. – № 2. – С. 5 – 7.
8. **Об ответственности** учащихся ремесленных, железнодорожных училищ и школ ФЗО за нарушение дисциплины и за самовольный уход из училища (школы) // Производственное обучение. – 1941. – № 1. – С. 11 – 12.
9. **О мероприятиях** по улучшению политико-воспитательной работы и бытового обслуживания учащихся в ремесленных, железнодорожных училищах и школах ФЗО : указ начальника Гл. упр. труд. резервов // Сборник важнейших законодательных и ведомственных материалов о трудовых резервах СССР / сост. М. Розофаров, В. Лобанов. – М. : Трудрезервиздат, 1948. – С. 76 – 81.
10. **Очерки** истории профессионально-технического образования в СССР : монография / С. Батышев и др. ; редкол. : С. Батышев (гл. ред.) и др. – М. : Педагогика, 1981. – 350, [1] с.
11. **Профессиональная педагогика** : учеб. для вузов / С. Батышев и др.; ред. С. Батышев и др.; Исслед. центр пробл. непрерыв. проф. образования Рос. акад. образования. – М. : Ассоциация «Профессиональное образование», 1997. – 511 с.
12. **Протопопов А.** Педагогический процесс в ремесленных училищах / А. Протопопов. – М. : Трудрезервиздат, 1955. – 208 с.
13. **Пузанов М.** Метод инженера Ф. Ковалева в обучении молодых рабочих / М. Пузанов. – К. : Госиздат техн. лит., 1951. – 156 с.
14. **Пузанов М.** Развитие форм и методов подготовки рабочих / М. Пузанов. – М. : Лег. пром-сть, 1967. – 133 с.

15. **Рябов Н.** О методах производственного обучения / Н. Ф. Рябов, Ф. Блинчевский // Производственное обучение. – 1951. – № 10. – С. 10 – 11.

16. **Центральний** державний архів громадських об'єднань України, м. Київ, ф. 1, оп. 24, ч. 1, од. зб. 1759.

Ivchenko T. V.

The Development of Pedagogy of Professional Education of Ukraine in the 40 – 50-ies of XX Century

In the article the peculiarities of the development of pedagogy in the system of vocational education of Ukraine in the 40 – 50-ies of XX century. To a certain extent illuminated and revealed methodological, theoretical and methodical bases of pedagogical process in the national vocational school in the 40 – 50-ies of XX century, in the system of professional training, including short-term and in the conditions of production.

It is determined that pedagogical questions – the content, forms and methods of organization of educational process in schools and FZO in the 40 – 50-ies of the XX-th century due to the development level of the economy and especially industry, needs in specialists of a particular profile, the requirements of regulatory documents in the field of vocational education.

Key words: vocational education, content of education, vocational school, forms and methods of teaching, curricula and programmers, independent work, lesson.

Відомості про автора

Івченко Тетяна Володимирівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи Інституту історії, міжнародних відносин і соціально-політичних наук Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Стаття надійшла до редакції 25.05.2016 р.

Прийнято до друку 24.06.2016 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Ваховський Л. Ц.